

Rozdział 3.

Wadliwe funkcjonowanie instytucji pieczy zastępczej w Norwegii – aspekty prawne oraz praktyczne

3.1. Regulacje dotyczące pieczy zastępczej oraz adopcji

W norweskim porządku prawnym kwestie opieki nad dzieckiem reguluje ustawa *Lov om barneverntjenester (barnevernloven)*¹²¹ oraz *Lov om adopsjon (adopsjonsloven)*¹²². Pierwszy akt prawny zawiera szczegółowe przepisy dotyczące działania norweskich władz i służb pomocy społecznej oraz ich roli w realizacji decyzji o pieczy zastępczej lub adopcji w przypadku, gdy rodzice dziecka nie wywiązują się ze swoich obowiązków opiekuńczych. W drugiej z ustaw, zawarto istotne definicje odnoszące się do rodziny oraz regulacje dotyczące procedury adopcyjnej w sytuacji, kiedy dziecko nie znajduje się pod odpowiedzialnością rodzicielską lub, gdy rodzice sami wyrażą zgodę na adopcję uważając, że będzie ona w interesie ich dziecka¹²³.

3.2. Organy władzy rządowej i samorządowej a piecza zastępcza

Organem władzy rządowej zajmującym się przygotowaniem i wdrażaniem przepisów dotyczących praw dzieci jest Ministerstwo ds. Dzieci i Rodziny, do 2019 r. funkcjonujące pod nazwą Ministerstwa ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej (*Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*), które powstało w 2006 roku¹²⁴. Agencją podległą Ministerstwu ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej jest Urząd ds. Dzieci, Młodzieży i Rodziny (*Barne-, ungdoms- og familieetaten - Bufetat*)¹²⁵.

121 LOV-1992-07-17-100.

122 LOV-2017-06-16-48.

123 W niniejszym rozdziale rodzice oznaczają będą prawnych opiekunów, którym władze odebrały dziecko.

124 Ministerstwo to funkcjonuje pod obecną nazwą od 2006 roku, a wyodrębniło się z ustanowionego dekretem królewskim 22 grudnia 1989 roku Ministerstwa, którego pierwotna nazwa brzmiała: Ministerstwo Rodziny i Spraw Konsumenckich. Nazwa tego Ministerstwa ewoluowała już kilka razy.

125 Na temat *Bufetat*, zob.: https://www.bufdir.no/Kontakt/Om_Bufdir_og_Bufetat/Om_Bufdir/Bufetat/ [dostęp: 17.08.2018r.].

Bufetat posiada pięć agencji regionalnych oraz organ wykonawczy, którym jest Dyrekcja ds. Dzieci, Młodzieży i Rodziny (*Bufdir*). *Bufetat* i *Bufdir* odpowiadają za sprawy związane z finansowanymi przez państwo usługami pomocy dzieciom, doradztwem rodzinnym i adopcją¹²⁶. Agencje *Bufetat* są odpowiedzialne m.in. za rozpatrywanie spraw związanych z adopcją w swoim regionie. *Bufdir* odpowiada za zarządzanie i funkcjonowanie usług w zakresie dobrostanu dzieci i poradnictwa rodzinnego, w tym za oferowane usługi adopcyjne. Odpowiada za działalność norweskiej rady nadzoru nad zdrowiem publicznym *Helsetilsynet*¹²⁷, która jest agencją rządową działającą przy Ministerstwie Zdrowia i Opieki¹²⁸.

Barnevernet zajmuje się bezpośrednimi kwestiami związanymi z pieczęcią zastępczą, takimi jak odebranie dziecka, umieszczenie w rodzinie zastępczej, czy przywrócenie dziecka pod pieczę rodziców.

Na szczeblu samorządowym działają wydziały Barnevernet, które zapewniają usługi opieki nad dzieckiem (*Barneverntjeneste*). Obecność Barnevernet w każdej z 422 norweskich gmin¹²⁹ jest obowiązkowa i uregulowana ustawowo (§ 2-1 BVL). Barnevernet zajmuje się bezpośrednimi kwestiami związanymi z pieczęcią zastępczą, takimi jak odebranie dziecka, umieszczenie w rodzinie zastępczej, czy przywrócenie dziecka pod pieczę rodziców. Nadzór administracyjny nad działaniami Barnevernet sprawuje wojewoda (*Fylkesmann*)¹³⁰, zaś nadzór sądowy sprawują okręgowe rady pomocy społecznej – *Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker (Fylkesnemnda)*¹³¹. Okręgowe rady pomocy społecznej są quasi-sądowymi agencjami rządowymi, które podejmują decyzje na podstawie BVL i podlegają pod Ministerstwo ds. Dzieci i Rodziny¹³². Większość spraw rozpatrywana jest podczas posiedzenia Komisji, w trakcie którego strony przedstawiają swoje stanowiska oraz dowody, a także przesłuchiwać są świadkowie. Od decyzji okręgowych rad pomocy społecznej przysługuje odwołanie do sądów powszechnych. Dalszy szczegółowy opis kwestii proceduralnych zawarto w Rozdziale IV.

3.3. Procedura odebrania dziecka spod pieczy rodziców

Środkiem przymusowym stosowanym bez zgody rodziców jest odebranie dziecka spod pieczy rodziców, które odbywać się może w dwóch trybach: nadzwyczajnym oraz zwyczajnym. Szczegółowe uwagi dotyczące obydwu trybów uwzględniono w dalszej części pracy. W tym miejscu

126 Tamże.

127 Informacja dostępna pod adresem: <https://www.helsetilsynet.no>, <https://www.helsetilsynet.no/en/> [dostęp: 06.08.19].

128 Informacja dostępna pod adresem: <https://www.regjeringen.no/en/dep/hod/id421/> [dostęp: 06.08.19].

129 Norwegia jest podzielona na 5 regionów (*landsdeler*), 18 okręgów (*fylker*) i 422 gminy (*kommuner*). <https://www.kartverket.no/kunnskap/fakta-om-norge/fylker-og-kommuner/Tabell/> [dostęp: 17.08.2018r.]. Wyjątkowymi obszarami są: Svalbard (razem z Jan Mayen) i Wyspa Bouvet, które stanowią obszar zdemilitaryzowany i terytorium morskie. <https://www.kartverket.no/Kunnskap/Fakta-om-Norge/Arealstatistikk/Arealstatistikk-Norge/> [dostęp: 17.08.2018r.]. <https://www.fylkesnemndene.no/en/about-the-boards/organisationalchart/> [accessed: 17.07.2019r.].

130 <https://www.fylkesmennene.no/en/About-us/>

131 Rady te powstały w 1993 roku: <https://www.fylkesnemndene.no/> [dostęp: 17.08.2018r.] (dalej również jako: *Fylkesnemnda*).

132 *Ibidem*.

należy jedynie streścić najistotniejsze zagadnienia. Tryb nadzwyczajny został uregulowany w § 4-6 BVL zatytułowanym „Zarządzenia tymczasowe w sytuacjach nagłych” (*Midlertidige vedtak i akutt-situasjoner*). Zarządzenie o tymczasowym odebraniu dziecka wydaje kierownik Barnevernet¹³³ lub policja (§ 4-6 akapit 2 BVL), nawet jeśli oboje rodzice, jeden rodzic lub dziecko się z nią nie zgadza. Co do zasady istnieje obowiązek powiadamiania o decyzjach administracyjnych z wyprzedzeniem, gdyż strona ma prawo do takiej informacji, jednak organy administracyjne są z tego zwolnione, jeśli powiadomienie spowodowałoby niepowodzenie zarządzenia¹³⁴. W sprawach pilnych powiadomienie może zostać przekazane „ustnie lub w inny sposób”¹³⁵, dlatego też rodzice są zaskakiwani wizytą urzędników i policjantów w domu¹³⁶, podczas której nie otrzymują zarządzenia na piśmie w momencie odebrania dziecka, a jedynie ustne powiadomienie. Zarządzenie może zostać wydane, gdy zostanie stwierdzone zaistnienie przesłanki pozytywnej określonej w akapicie drugim § 4-6 BVL, czyli istnienie poważnego ryzyka, że dziecko pozostając w domu poniesie obrażenia (zostanie ranne) z powodu niebezpiecznej sytuacji w domu¹³⁷. W zarządzeniu należy konkretnie wskazać co uznaje się za naglące w danej sytuacji oraz fakt, który uzasadnia ryzyko zagrożenia dla dobra dziecka¹³⁸.

W sprawach pilnych powiadomienie może zostać przekazane „ustnie lub w inny sposób”, dlatego też rodzice są zaskakiwani wizytą urzędników i policjantów w domu. W czasie tej wizyty nie otrzymują zarządzenia na piśmie w momencie odebrania dziecka, a jedynie ustne powiadomienie.

Dziecko natychmiast trafia do Pogotowia Interwencyjnego działającego dla Barnevernet (*Barnevernvakt*). Zarządzenie o tymczasowym odebraniu dziecka przesyłane jest niezwłocznie po jej wykonaniu do okręgowych rad pomocy społecznej. Przewodniczący rady zatwierdza zarządzenie w ciągu 48 godzin (§ 7-22 BVL). Rodzice mogą zaskarżyć zatwierdzone przez kierownika gminnego Barnevernet zarządzenie kierując odwołanie do okręgowej rady. Odwołanie w ciągu tygodnia rozpatruje ten sam kierownik, który potwierdził zarządzenie o odebraniu dziecka¹³⁹. Wzywa on strony na posiedzenie na, którym przedstawiają one swoje racje oraz dopuszczone przez niego dowody (§ 7-23 BVL). Jeżeli odwołanie będzie nieskuteczne, zarządzenie tymczasowe oraz zastosowane środki pomocy pozostają utrzymane do momentu wydania przez radę decyzji o przejęciu przez Barnevernet pieczy nad dzieckiem i objęciu go dalszą opieką (§ 4-6 akapit 6 w zw. z § 4-12 § w zw. z 4-14 BVL)¹⁴⁰.

Decyzja taka zostaje wydana wyłącznie na wniosek Barnevernet (§ 7-10 akapit 1 BVL) złożony do okręgowej rady pomocy społecznej, najpóźniej w ciągu 6 tygodni od momentu zatwierdzenia decyzji

133 Informacja dostępna pod adresem: <https://www.fylkesnemndene.no/en/procedures/> [dostęp: 06.08.19 r.].

134 Art. 16 akapit 3 pkt a ustawy postępowanie administracyjne - *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)* (LOV-1967-02-10).

135 Art. 27 *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)* (LOV-1967-02-10).

136 Jednakże, jak zauważają autorzy komentarza do ustawy BVL, w wielu przypadkach ta przesłanka zaistnieje, ale nie zawsze, dlatego we wszystkich przypadkach należy przeprowadzić konkretną ocenę. K. Ofstad, R. Skar, *op. cit.*, s. 114.

137 *Ibidem*, s. 112.

138 *Ibidem*, s. 116.

139 Zgodnie z § 6-6 LB odwołanie od każdego z elementów decyzji może rozpatrzyć również wojewoda.

140 Por. Lovdal, R (red.), *Jurk. Juridisk Radgivning For Kvinner. Foreldres ansvar overfor barn En innføring i norske regler Del 1: Barneoppdragelse og barnevern*, Oslo 2013, s. 41-42.

tymczasowej. Jeżeli wniosek nie zostanie przesłany w ustawowym terminie, zarządzenie tymczasowe traci moc obowiązującą i dziecko z powrotem trafia do rodziców (§ 4-6 akapit 4-5 BVL). Barnevernet wraz z wnioskiem przesyła projekt decyzji o przejęciu pieczy (§ 7-11 akapit 1 BVL). Rada dokonuje oceny zasadności decyzji sprawdzając, czy zaistniały przesłanki pozytywne wymienione w § 4-12 BVL (na ich temat – zob. rozdz. II niniejszego opracowania),

Zgodnie z § 7-11 akapit 3 BVL, wniosek wraz z projektem decyzji przesyłany jest przez okręgową radę pomocy społecznej do rodziców, którzy w ciągu 10 dni mogą w pisemnej odpowiedzi na wniosek przedstawić swoje stanowisko. Sprawa rozpatrywana jest przez okręgową radę pomocy społecznej na posiedzeniu nazwanym przez ustawę „spotkaniem negocjacyjnym” w, którym mogą uczestniczyć obie strony – przedstawiciele Barnevernet oraz rodzice dziecka. Rodzice mogą przedstawić swoje stanowisko oraz dowody z zeznań świadków, natomiast przedstawiciele Barnevernet mają o tyle korzystniejszą pozycję, że oprócz prezentowania zebranego materiału, zeznań i opinii biegłych, to do nich należy prezentacja przebiegu całej sprawy, co może budzić wątpliwości odnośnie do braku obiektywizmu urzędników, jako strony w sprawie. Dodatkowe wątpliwości budzi podejmowana przez Barnevernet praktyka prowadzenia rozmów ze świadkami jeszcze przed posiedzeniem okręgowej rady pomocy społecznej. Barnevernet wzywa świadków na obligatoryjne rozmowy na podstawie § 24-1 ustawy o mediacjach i rozwiązywaniu sporów w sprawach cywilnych (Lov om meklings og rettergang i sivile tvister - tvisteloven)¹⁴¹.

Rodzice mogą przedstawić swoje stanowisko oraz dowody z zeznań świadków, natomiast przedstawiciele Barnevernet mają o tyle korzystniejszą pozycję, że oprócz prezentowania zebranego materiału, zeznań i opinii biegłych, to do nich należy prezentacja przebiegu całej sprawy.

Gdy decyzja o zastosowaniu opieki zostanie wydana, zastępuje ona zarządzenie tymczasowe¹⁴². Dziecko może wtedy trafić do rodziny zastępczej¹⁴³, instytucji opiekuńczej (np. placówki opiekuńczo-wychowawczej)¹⁴⁴, zakładu wspomaganie rozwoju, zakładu terapeutycznego¹⁴⁵ lub do ośrodka opieki dla nieletnich¹⁴⁶ (§ 4-14 BVL)¹⁴⁷. Z tym, że - jeśli będzie to w najlepszym interesie dziecka - powinno ono zostać umieszczone pod pieczą osób z rodziny lub najbliższego otoczenia. Nie dojdzie jednak do tego, jeżeli Kierownik Barnevernet, mając na uwadze dobro dziecka, postanowi o ukryciu przed rodzicami adresu pod, którym będzie przebywało dziecko (§ 4-19 BVL).

141 LOV-2005-06-17-90.

142 Co ciekawe pojawiają się głosy, że utrzymanie decyzji tymczasowej w mocy staje się typowym rozwiązaniem, choć Autorzy Komentarza nie podzielają tego stanowiska. K. Ofstad, R. Skar, op. cit., s. 118.

143 § 4-22 BVL. W rozumieniu norweskich przepisów rodzina zastępcza to: 1. Rodzina, do której zostało skierowane dziecko na podstawie decyzji urzędników lub 2. Rodzina, do której rodzice skierowali swoje dziecko i rodzina ta została zatwierdzona przez urzędników.

144 § 5-8 BVL. W Norwegii istnieją prywatne oraz publiczne instytucje i centra opieki, dzieci mogą być kierowane jedynie do tych, które zostały zatwierdzone przez Urząd ds. Dzieci, Młodzieży i Rodziny na szczeblu regionalnym.

145 § 4-14 BVL. Gdy dziecko jest niepełnosprawne.

146 Zob. więcej § 5A BVL.

147 Zgodnie z komentarzem do Barnevernloven będzie miał tutaj zastosowanie § 4-14 LB - K. Ofstad, R. Skar, op. cit., s. 116.

Podczas, gdy dziecko przebywa poza pieczą rodziców, Barnevernet ma obowiązek monitorowania sytuacji: śledzenia rozwoju dziecka oraz jego rodziców. Na bieżąco ocenia, czy potrzebna jest zmiana zastosowanych wobec dziecka środków pomocy lub zastosowania dodatkowych (§ 4-6 akapit 6 BVL). Już na krótko po wydaniu decyzji tymczasowej Barnevernet kontaktuje się z rodzicami dziecka w celu przedstawienia propozycji poradnictwa i dalszych działań. Jeżeli rodzice wyrażą taką chęć, Barnevernet w ramach dalszych działań może zaangażować w sprawę inne instytucje pomocowe (§ 4-6 akapit 6 BVL).

Co do zasady natychmiastowe odebranie dziecka spod pieczy rodziców to środek tymczasowy, jednak monitorując sytuację Barnevernet może uznać, że dla dziecka korzystne będzie zastosowanie środka pomocy polegającego na długoterminowym umieszczeniu go poza pieczą rodzicielską zgodnie z § 4-12 BVL lub w ośrodku dla nieletnich zgodnie z § 4-24 BVL. Wówczas dalsza procedura odbywa się tak, jak w trybie zwyczajnym.

3.4. Przepisy Barnevernloven a KPD

W 1990 roku Norwegia przystąpiła do Konwencji o Prawach Dziecka¹⁴⁸. Zgodnie z art. 40 KPD, przepisy Konwencji w żaden sposób nie naruszają postanowień na szczeblu krajowym, które w większym stopniu (niż te zawarte w Konwencji) sprzyjają realizacji praw dziecka. W myśl tego artykułu, przepisy krajowe zapewniające lepszą ochronę dzieci, niż tego wymaga Konwencja będą miały pierwszeństwo przed jej postanowieniami. W publikacjach komentujących przepisy BVL znaleźć można stwierdzenie, że ustawa ta - w kwestii ochrony i opieki nad dzieckiem - zapewnia szersze gwarancje niż KPD¹⁴⁹. W tym kontekście wskazuje się na art. 3 KPD, który stanowi, że „Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku w takim stopniu ochrony i opieki, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych”. Natomiast zgodnie z § 4-1 BVL dobro dziecka zawsze jest nadrzędne, bez uwzględniania praw rodziców.

Zgodnie z art. 3 Konwencji Praw Dziecka: „Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku w takim stopniu ochrony i opieki, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych”. Natomiast zgodnie z § 4-1 BVL dobro dziecka zawsze jest nadrzędne, bez uwzględniania praw rodziców.

Drugą kwestią, którą podnosi się w tym kontekście jest poszerzenie przez BVL gwarancji bycia wysłuchanym. Art. 12 ust. 2 KPD stanowi, iż dziecko ma możliwość „wypowiadania się w każdym

¹⁴⁸ Dalej: KPD. Do podpisania KPD doszło w 1990 roku, do ratyfikacji w 1991 roku. <http://indicators.ohchr.org> [dostęp: 16.08.2018r.].

¹⁴⁹ Lovdal. R (red.), *Jurk. Juridisk Radgivning For Kvinner. Foreldres ansvar overfor barn En innføring i norske regler Del 1: Barneoppdragelse og barnevern*, Oslo 2013, s. 33. Warto dodać, że wydanie broszury zostało sfinansowane przez Główny Urząd ds. Integracji i Wielokulturowości w Norwegii.

postępowaniu sądowym i administracyjnym dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu”, nie zapewniając dziecku bezpośredniego udziału w sprawie, która go dotyczy, a pozostawiając szczegółową regulację Państwow-Stronom. Zgodnie zaś z § 6-3 akapit 1 norweskiej ustawy, dziecko w wieku 7 lat oraz młodsze, które potrafi przedstawić własne poglądy ma możliwość wyrażenia swojej opinii w sprawie, która go dotyczy. Dzieci starsze, które nie ukończyły 15 roku życia, za zgodą okręgowej rady mogą występować w sprawie jako strona. Natomiast dziecko z zaburzeniami zachowania lub zagrożone przestępstwem handlu ludźmi oraz dziecko, które ukończyło lat 15 i rozumie sprawę, która go dotyczy, zawsze uznaje się za stronę w sprawie (§ 6-3 akapit 2 BVL). Dzieci mają dziś w Norwegii wysoki status¹⁵⁰, jednak pomimo, że przepisy BVL zawierają szerokie gwarancje są uznane za wymagające zmian i szeroko krytykowane¹⁵¹, szczególnie w odniesieniu do realizacji zobowiązań międzynarodowych. W norweskim Raporcie Oficjalnym sporządzonym przez Komisję powołaną na zlecenie Ministerstwa ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej zatytułowanym *Nowe prawo o ochronie praw dziecka. Zapewnienie dziecku prawa do opieki i ochrony (Ny barnevernslov Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse)* przedstawiono uwagi do ustawy BVL¹⁵².

Autorzy rekomendują zmiany w obszarze realizacji zobowiązań Norwegii wynikających z prawa międzynarodowego, szczególnie zwracając uwagę na regulacje dotyczące prawa dziecka do kontaktów z rodzicami po oddzieleniu go od nich, bowiem przepisy dają szeroką możliwość interpretacji i wymagałyby uściślenia. Jak wyjaśniają naukowcy, o nadużyciach decyduje tutaj praktyka, czyli sposób zastosowania przepisów¹⁵³. Norweski Sąd Najwyższy¹⁵⁴ w wyroku z 2012 roku wskazał, że w sytuacjach, gdy dziecko zostaje odebrane rodzicom zazwyczaj ustala się kontakt na 4 do 6 spotkań w roku¹⁵⁵, zaś w wyroku z 2015 roku stwierdził, że „kontakt matki z dzieckiem cztery razy do roku po trzy godziny nie spełnia przesłanek § 4-19 BVL”, co nazwał „bardzo ograniczonym kontaktem”¹⁵⁶.

3.5. Działania Barnevernet i okręgowych rad pomocy społecznej na rzecz dobra dziecka

Na podstawie wyroków norweskiego Sądu Najwyższego można wywnioskować, iż praktyka działania Barnevernet odbiega od wielu założeń ustawowych. Priorytetowo powinno

150 *Ibidem*, s. 6.

151 Jak podaje norweski dziennik Dagbladet, demonstracje przeciwko Barnevernet odbyły się w 2016 roku w 20 krajach. Zob. <https://www.dagbladet.no/nyheter/slik-endte-barnevern-demonstrasjonene-verden-over/60454062> [dostęp: 19.08.2018r.]. Ponadto w 2012 roku Rosjanie zorganizowali akcję wysyłania faksów i wiadomości mailowych do Ministra Ministerstwa ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej Auduna Lisbakkena podając jego numer faksu (4722249515) oraz adres mailowy (postmottak@bld.dep.no). Olav Sylte - norwegian lawyer also writes about demonstrations in many countries: <http://www.mhskanland.net/page45/page375/page375.html>, Читайте больше на <https://www.pravda.ru/society/family/pbring/09-02-2012/1107475-Norway-0/> [dostęp: 19.08.2018r.].

152 Ministerstwo ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej, *Ny barnevernslov Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*, Oslo 2016 (NOU 2016: 16) (dalej: Raport Ministerstwa ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej 2016). beskyttelse <https://www.regjeringen.no/contentassets/53164b1e-70954231b2a09d3fdec1888b/no/pdfs/nou201620160016000dddpdfs.pdf> [dostęp: 19.08.2018r.].

153 W. Nowiak, D. Narożna, R.L. Murias, *op. cit.*, s. 118.

154 Dalej: SN.

155 W wyroku tym SN odniósł się do innego jeszcze orzeczenia z 2006 roku, które dotyczyło sprawy rodziców dla, których ustalono rocznie 6 spotkań z dzieckiem po godzin. Rodzice ci, chcieli spotykać się z dzieckiem indywidualnie z dzieckiem i doszło do podziału czasu w sposób następujący: matka 4 spotkania po 4 godziny, ojciec 2 spotkania po 2 godziny. Wyrok norweskiego Sądu Najwyższego: Rt. 2012 s. 1832, sekcja 36 i 39. Cyt. za: Raport Ministerstwa ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej 2016, s. 185.; Zob. więcej: K. Lindboe, *Barnevernrett*, Oslo 2012, s. 112.

156 Wyrok norweskiego Sądu Najwyższego: Rt. 2015, s. 467. Cyt. za: Raport Ministerstwa ds. Dzieci, Równości i Inkluzji Społecznej 2016, s. 185.

traktować się pozostawienie dziecka w pieczy rodziców, a w przypadku oddzielenia w trybie natychmiastowym, powinien być on zastosowany tymczasowo. W praktyce jednak dzieje się inaczej. Liczba spotkań, jaką ustala się po odebraniu dziecka jest zatrażająco mała. Przykładem może być sprawa rodziny z Birmy, gdzie czworo spośród pięciorga dzieci odebrano rodzicom w trybie natychmiastowym w dniu 24 maja 2013 roku, a już niecały miesiąc później, bo w dniu 17 czerwca 2013 roku, Barnevernet złożyło wniosek do okręgowej rady pomocy społecznej o przejęcie pieczy nad dziećmi i objęcie ich dalszą opieką. Pięć miesięcy później 12 listopada 2013 roku okręgowa rada pomocy społecznej wydała decyzję o przejęciu przez Barnevernet pieczy i umieszczeniu dzieci w rodzinach zastępczych, gdy tylko te zostaną wyznaczone. Ponadto w decyzji rady ustalono, że rodzice i dzieci mają prawo do sześciu spotkań rocznie, każde po trzy godziny, a spotkania te powinny być nadzorowane¹⁵⁷. W innej sprawie okręgowa rada pomocy społecznej, w decyzji z dnia 14 października 2008 roku, ustaliła dla matki z półtoraroczną córką dziewięć spotkań rocznie po dwie godziny, zaś dla ojca 12 spotkań rocznie po dwie godziny¹⁵⁸. Kolejny przykład może stanowić decyzja rady z dnia 15 lipca 2010 roku, zgodnie z którą matka mogła spotykać się ze swoją trzyletnią córką 4 razy w roku po dwie godziny, zaś ojciec dwa razy po dwie godziny¹⁵⁹. W następnym przypadku na podstawie decyzji rady z dnia 22 grudnia 2010 roku, rodzice mogli widywać swoje córki (wówczas trzymiesięczną i trzyletnią) cztery razy rocznie po cztery godziny jedynie pod nadzorem¹⁶⁰. Na podstawie kolejnej decyzji z dnia 30 stycznia 2014 roku w tej samej sprawie, rada zadecydowała, że matka może widywać się ze swoimi córkami - wtedy już czteroletnią dwa razy rocznie po dwie godziny, a z sześciolletnią cztery razy po dwie godziny rocznie¹⁶¹. Celem tych kontaktów nie jest utrzymanie emocjonalnej więzi z biologicznymi rodzicami, dochodzi do nich jedynie ze względu na prawo dziecka do wiedzy na temat jego pochodzenia¹⁶².

W praktyce norweskiej celem kontaktów rodzica biologicznego z dzieckiem znajdującym się w pieczy zastępczej nie jest utrzymanie więzi emocjonalnej, dochodzi do nich jedynie ze względu na prawo dziecka do wiedzy na temat jego pochodzenia.

Praktyka Barnevernet i okręgowych rad pomocy społecznej prowadzi do stale rosnącej liczby dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej i innych instytucjach. Poniższa tabela przedstawia całkowitą liczbę dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej lub placówkach opiekuńczych do końca każdego roku (lata 2003-2017)¹⁶³.

157 Zob. Wyrok norweskiego Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 2014 roku, HR-2014-02129-U, (sak nr. 2014/1881).

158 Zob. Wyrok norweskiego Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2011 roku, HR-2011-570-A (Rt-2011-377).

159 Zob. Wyrok norweskiego Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 roku, HR-2012-2309-A (Rt-2012-1832).

160 Zob. Wyrok norweskiego Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2014 roku, HR-2014-01392-U, (sak nr. 2014/1185).

161 *Ibidem*.

162 A. Picot, *Out-of-Home Placements and Notions of Family in Norway and in France*, "Sosiologi i Dag", 3-4 (2012), s. 13-35.

163 Informacja uzyskana przez Ordo Iuris w trybie dostępu do informacji publicznej.

Tabela 3.1. Całkowita liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej lub placówkach opiekuńczych do końca każdego roku

Rok	Pieczna zastępcza	Inne formy opieki zastępczej
2003	5693	2170
2004	5825	2173
2005	6006	2094
2006	6120	2386
2007	6300	2512
2008	6406	2588
2009	6603	2726
2010	6980	3080
2011	7270	3116
2012	7805	3074
2013	8106	3184
2014	8569	3087
2015	8924	2965
2016	9080	3511
2017	9033	3270

Źródło: Statistics Norway

Dane w tabeli wskazują, że w ostatnich latach w Norwegii dzieci trafiają do rodzin zastępczych trzy razy częściej niż do innych instytucji opieki zastępczej. Do końca 2017 r. 9033 dzieci było w rodzinach zastępczych. Wskazuje to na wysoką częstotliwość odbierania dzieci rodzicom biologicznym - wbrew prawnym gwarancjom, zgodnie z którymi zabieranie dzieci rodzicom stanowi ostateczny środek. Warto wspomnieć, że oprócz wskazanej w tabeli liczby dzieci objętych opieką na dzień 31 grudnia, należy brać pod uwagę także dzieci, które trafiły do opieki zastępczej w ciągu roku, a powróciły do swych rodzin przed 31 grudnia w ten sposób nie będąc ujętymi we powyższej statystyce. Tak więc całkowita liczba dzieci i młodzieży objętych opieką w danym roku jest większa niż wskazana w tabeli liczba dzieci objętych opieką na dzień 31 grudnia.

3.6. Sprawa Jansen przeciwko Norwegii

Zabieranie dzieci spod pieczy rodzicielskiej, które powoduje, że dzieci spotykają swoich rodziców kilka razy do roku zostało uznane przez ETPCz za złamanie Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Jednym z ostatnich przykładów jest wyrok ETPC z 6 września 2018 r. w sprawie *Jansen przeciwko Norwegii* (skarga nr 2822/16), gdzie w tezie 105 Trybunał jednoznacznie stwierdził, że „doszło do naruszenia Artykułu 8 Konwencji”. Artykuł 8 Konwencji dotyczy

Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego¹⁶⁴. Trybunał określił, że celem artykułu 8 Konwencji jest ochrona jednostki przed arbitralnymi działaniami władz publicznych. We wskazanym wyroku Trybunał rozważał, czy środki zastosowane wobec Skarżącej - pani Blondiny Jansen, były „konieczne w społeczeństwie demokratycznym”. Trybunał stwierdził, że interwencja władz norweskich nie była konieczna. Idąc za rozumowaniem Trybunału, należy zatem rozumieć, że interwencja władz norweskich nie odpowiadała pilnej potrzebie społecznej, ani nie była proporcjonalna do uzasadnionego celu (zob. teza 89).

Każde państwo samodzielnie, bez ingerencji zewnętrznych instytucji, decyduje o zastosowaniu odpowiednich środków. Dopiero decyzje, które podejmuje mogą zostać poddane kontroli Trybunału. Mają one pewien margines uznania państwowego, który jest zależny od danej sytuacji. W omawianej sprawie państwo miało za zadanie wyważyć pomiędzy dwoma interesami: ochroną dziecka w sytuacji zagrażającej zdrowiu i rozwojowi, a ponownym zjednoczeniem rodziny, gdy tylko pozwolą na to okoliczności (teza 90). Z jednej strony dobro dziecka nakazuje utrzymanie więzi dziecka z rodziną, z drugiej strony wymaga, by dziecko miało zapewniony rozwój w zdrowym środowisku (teza 92).

W sprawie Blondiny Jansen państwo miało za zadanie wyważyć pomiędzy dwoma interesami: ochroną dziecka w sytuacji zagrażającej zdrowiu i rozwojowi, a ponownym zjednoczeniem rodziny, gdy tylko pozwolą na to okoliczności.

Trybunał podkreślił, że istnieje w przestrzeni międzynarodowej zgoda, co do tego, że w sprawach dzieci należy brać pod uwagę ich dobro, które ma znaczenie pierwszorzędne. Zatem w sprawach związanych ze sprawowaniem opieki nad dzieckiem i ograniczanie kontaktów z rodzicami, interesy dziecka muszą być spełnione przed wszystkimi innymi względami (teza 91). Trybunał podkreślił, że potrzebna jest ściślejsza kontrola nad stosowaniem środków polegających na wprowadzaniu ograniczeń dotyczących prawa rodziców do kontaktu z dziećmi oraz kontroli zagwarantowania prawa do poszanowania życia rodzinnego zarówno rodzicom, jak i dzieciom, bowiem skutkować to może ograniczaniem kontaktów i utratą rodzinnych relacji (por. teza 90). Trybunał wskazał, że środki prowadzące do pozbawienia więzi rodzinnych, które nie prowadzą do ponownego połączenia rodziny, powinny być stosowane wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach. Jedynym uzasadnieniem ich zastosowania może być tylko dobro dziecka (jego najlepszy interes) (teza 93).

Trybunał odniósł się do sprawy *Gnahore przeciwko Francji*, w której stwierdził, że utrzymanie więzi dziecka z rodziną leży w interesie dziecka (za wyjątkiem przypadków, gdy rodzina jest szczególnie niewydolna), ponieważ odcięcie dziecka od rodziny oznacza odcięcie go od jego korzeni. Zatem więzi rodzinne nie powinny być w ogóle zrywane, a jeżeli do tego dojdzie, to należy dotożyć

¹⁶⁴ Artykuł 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności stanowi: „1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. 2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób”.

wszelkich starań, by więzi dziecka z rodziną zostały odbudowane, a jeśli będzie to możliwe, należy zadbać o powrót dziecka do rodziny.

Więzi rodzinne nie powinny być w ogóle zrywane, a jeżeli już do tego dojdzie, to należy dołożyć wszelkich starań, by więzi dziecka z rodziną zostały odbudowane, a jeśli będzie to możliwe, należy zadbać o powrót dziecka do rodziny.

Trybunał zbadał, czy sądy krajowe dokonały wyważonej i rozsądnej oceny indywidualnych interesów każdej osoby, czyli zarówno rodziców i dzieci, mając nieustannie na uwadze dobro dziecka (jego najlepszy interes). Zgodnie z art. 3 Konwencji Praw Dziecka: „Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku w takim stopniu ochrony i opieki, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych”. Jednak w praktyce norweskiej prawa rodziców nie są brane pod uwagę. Jak wskazuje się w tamtejszym dyskursie prawniczym, prawo norweskie daje „szersze gwarancje” ochronie interesów dziecka, niż sama Konwencja o Prawach Dziecka, bowiem zgodnie z § 4-1 BVL, dobro dziecka zawsze jest nadrzędne, bez uwzględniania interesów rodziców¹⁶⁵.

Trybunał podkreślił, że przy ocenie zasadności zastosowania środków pomocy dla rodziny (tutaj rozłączenia dziecka od rodziców) bierze pod uwagę istniejące w danym państwie tradycje związane z rolą rodziny i interwencją państwa w sprawy rodzinne oraz dostępność środków przeznaczanych na działalność publiczną. Jednak zawsze decydujące znaczenie ma dobro dziecka (teza 95).

Trybunał rozważał, czy powody dla, których uniemożliwiono skarżącej kontakty z córką uzasadniały zastosowanie takiego środka, pomimo niebezpieczeństwa utraty więzi dziecka z matką (teza 96). Trybunał ustalił w toku postępowania, na podstawie dowodów przedstawionych przez sądy norweskie, że istniało realne ryzyko uprowadzenia córki skarżącej przez ojca dziecka (teza 97). Oczywiście jest, że uprowadzenie niosłoby za sobą negatywne skutki dla rozwoju dziecka, w tym dziecko doznałoby zaniedbania w opiece. Na podstawie analizy dokumentacji sądów norweskich Trybunał stwierdził, że władze krajowe miały bezpośredni kontakt ze wszystkimi zainteresowanymi w sprawę osobami (teza 98). Jednak norweski Sąd Najwyższy nie uwzględnił faktu, iż skarżąca nie utrzymywała kontaktu z ojcem dziecka od trzech lat, co ma znaczenie w kwestii dopuszczenia jej do kontaktów z córką.

Trybunał zauważył, że po wydaniu przez okręgową radę pomocy społecznej decyzji o przejęciu opieki nad dziewczynką w grudniu 2012 roku, sprawa była rozpatrywana przez wszystkie sądowe instancje (raz przez Sąd Rejonowy, dwa razy przez Sąd Apelacyjny i raz przez Sąd Najwyższy). Po analizie przebiegu sprawy Trybunał nie dostrzegł naruszeń procesowych, uznał, że prawa skarżącej do obrony nie zostały naruszone (teza 100). Zatem Trybunał rozważył odpowiedź na pytanie, czy wydane w sprawie orzeczenie norweskiego Sądu Najwyższego rzeczywiście opierało się o zasadę

¹⁶⁵ Por. L. Lovdal, *op. cit.*, s. 33.

„dobra dziecka” rozumianą w sposób zgodny z orzecznictwem ETPC, jako zasady stanowiącej, iż zabranie dziecka spod pieczy rodziców to środek tymczasowy, od którego należy odstąpić, gdy tylko pozwolą na to okoliczności. Wówczas państwo ma pozytywny obowiązek podjęcia środków w celu ułatwienia połączenia rodziny tak szybko, jak jest to możliwe (teza 101).

W sprawie Jansen przeciwko Norwegii ETPC stwierdził, że co prawda w procedurze krajowej kierowano się dobrem dziecka, jednak rozpatrując sprawę nie uwzględniono w wystarczającym stopniu potencjalnych negatywnych długoterminowych konsekwencji utraty kontaktu dziecka z matką, a także nie zrealizowano pozytywnego obowiązku podjęcia środków w celu ułatwienia złączenia rodziny, tak szybko jak byłoby to możliwe.

Dodatkowo Trybunał zwrócił uwagę, że zastosowane środki pociągały za sobą niebezpieczeństwo trwałego ograniczenia więzi rodzinnych między dzieckiem a matką. Co istotne, orzeczenie Sądu Najwyższego nie zmierzało do ponownego połączenia rodziny. Nie przewidywało także powzięcia działań przygotowujących do tego matkę. Orzeczenie skupione było wyłącznie na ochronie dziecka przed porwaniem i jego konsekwencjami. Zatem istniało ryzyko, że córka może utracić całkowity kontakt z matką. Norweski SN nie uwzględnił skutków długotrwałego oddzielenia dziecka od matki, co zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem Trybunału jest konieczne, tym bardziej, że w tym przypadku rozłąka z matką równocześnie oznacza oderwanie dziecka od jego tożsamości narodowej, gdyż matka dziecka jest pochodzenia romskiego, a dziewczynka została poddana opiece Norwegów (teza 103).

Trybunał stwierdził, że co prawda w procedurze krajowej kierowano się dobrem dziecka, jednak rozpatrując sprawę nie uwzględniono w wystarczającym stopniu potencjalnych negatywnych długoterminowych konsekwencji utraty kontaktu dziecka z matką, a także nie zrealizowano pozytywnego obowiązku podjęcia środków w celu ułatwienia złączenia rodziny, tak szybko jak byłoby to możliwe (teza 104).

Zatem Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia przez Norwegię artykułu 8 Konwencji.

3.7. Sprawa Strand Lobben i inni przeciwko Norwegii

Kolejnym istotnym orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które dotyczyło norweskiego systemu opieki nad dziećmi, jest wyrok Wielkiej Izby ETPC z 10 września 2019 r. w sprawie *Strand Lobben i inni przeciwko Norwegii* (skarga nr 37283/13). Trybunał nie był jednak jednoznaczny i zapadł większością trzynastu do czterech głosów. Co znamienne, przeciwko stwierdzeniu naruszenia art. 8 EKPC byli sędziowie pochodzący z krajów nordyckich – Danii, Finlandii i samej Norwegii, a spoza tej grupy – sędzia ze Słowacji.

Z norweskim systemem pomocy społecznej Trude Strand Lobben zetknęła się po raz pierwszy, gdy chciała dokonać późnej aborcji w szóstym miesiącu ciąży (teza 11). Kiedy jednak dziecko przyszło na świat – w roku 2008 – zamieszkująca tymczasowo w domu rodziców Strand Lobben zgodziła się na pobyt w domu opieki dla samotnych matek z dziećmi (teza 17). Trzy tygodnie później zdecydowała się jednak na opuszczenie placówki, na co norweski Urząd ds. dzieci (*Barnevernet*) zareagował wydaniem zarządzenia tymczasowego o pozbawieniu jej pieczy nad synem, które potwierdzone zostało decyzją okręgowej rady pomocy społecznej. Uzasadnieniem decyzji był rzekomy brak umiejętności rodzicielskich skarżącej, której dziecko zostało umieszczone w rodzinie zastępczej (zob. teza 24). W 2011 r. okręgowa rada pomocy społecznej stwierdziła definitywną utratę praw rodzicielskich Strand Lobben i wyraziła zgodę na adopcję dziecka przez rodziców zastępczych (zob. tezy 81 i n.). Matka odwoływała się od decyzji okręgowej rady pomocy społecznej do kolejnych instancji sądowych, jednakże zarówno sąd rejonowy oraz okręgowy, jak i norweski Sąd Najwyższy podtrzymały niekorzystną dla niej decyzję.

W sprawie Strand Lobben i inni przeciwko Norwegii ETPC wskazał, że poszanowanie dla jedności rodziny i dla jej ponownego zjednoczenia, w przypadku rozdzielenia jej członków, są integralnym elementem prawa do ochrony życia rodzinnego, gwarantowanego w art. 8 EKPC.

Strand Lobben zdecydowała wówczas o złożeniu skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, w której zarzuciła władzom norweskim naruszenie art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka poprzez pogwałcenie prawa do poszanowania życia rodzinnego samej Strand Lobben, jej syna, córki, która urodziła się w 2011 r. i pozostawała pod opieką rodziców, jak również prawa do poszanowania życia rodzinnego dziadków, którzy także wystąpili w sprawie jako skarżący. W wyroku z 30 listopada 2017 r. obradująca w składzie 7 sędziów Izba Trybunału większością 4 do 3 uznała, że do naruszenia art. 8 ETPC nie doszło. Ponadto jednogłośnie przyjęto, że zarzuty pozostałych – poza samą Strand Lobben i jej synem – skarżących są niedopuszczalne.

Działając na podstawie art. 43 ust. 1 EKPC skarżąca wniosła o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ta dopatrzyła się szeregu naruszeń podczas postępowania przed sądami norweskimi oraz stwierdziła, że władze norweskie nie uwzględniły interesów rodziny biologicznej dziecka, które powinny być brane pod uwagę przy tego rodzaju sprawach.

Jak zauważył Trybunał, art. 8 Konwencji gwarantuje ochronę życia rodzinnego, którego fundamentalnym elementem jest możliwość cieszenia się wzajemną obecnością dziecka i rodziców (teza 202). Trybunał podkreślał również istniejący w prawie międzynarodowym konsensus dotyczący kluczowego znaczenia zasady „dobra dziecka” (jego najlepszego interesu) dla rozstrzygania spraw dotyczących opieki nad dziećmi oraz ograniczeń w kontaktach między dziećmi i rodzicami (teza 204). Jednocześnie ETPC wskazał, że poszanowanie dla jedności rodziny i dla jej ponownego zjednoczenia, w przypadku rozdzielenia jej członków, są integralnym elementem prawa do ochrony życia rodzinnego, gwarantowanego w art. 8 EKPC (teza 205).

ETPC podkreślał, że zasada „dobra dziecka” oznacza z jednej strony konieczność utrzymania przez dziecko więzi z jego rodziną, z wyjątkiem przypadków, w których rodzina okazała się szczególnie dysfunkcyjna. Wynika z tego, że zerwanie więzi rodzinnych może nastąpić jedynie w wyjątkowych okolicznościach oraz, że należy czynić wszystko co konieczne dla zachowania relacji osobistych koniecznych dla „odbudowania” rodziny, gdy tylko będzie to możliwe. Z drugiej strony w interesie dziecka leży, by zapewnić mu rozwój w odpowiednim środowisku, a rodzic nie może być uprawniony do domagania się na podstawie art. 8 EKPC, by podjęte zostały środki mogące szkodzić zdrowiu i rozwojowi dziecka.

ETPC podkreślał, że zasada „dobra dziecka” oznacza z jednej strony konieczność utrzymania przez dziecko więzi z jego rodziną, z wyjątkiem przypadków, w których rodzina okazała się szczególnie dysfunkcyjna, a zerwanie tych więzi równa się oderwaniu dziecka od jego korzeni. Wynika z tego, że zerwanie więzi rodzinnych może nastąpić jedynie w wyjątkowych okolicznościach oraz, że należy czynić wszystko co konieczne dla zachowania relacji osobistych koniecznych dla „odbudowania” rodziny, gdy tylko będzie to możliwe. Z drugiej strony w interesie dziecka leży, by zapewnić mu rozwój w odpowiednim środowisku, a rodzic nie może być uprawniony do domagania się na podstawie art. 8 EKPC, by podjęte zostały środki mogące szkodzić zdrowiu i rozwojowi dziecka. Trybunał wskazał również, że niedopuszczalne jest oddzielenie dziecka od rodziców wbrew ich woli, z wyjątkiem wypadków, w których właściwe organy podlegające kontroli sądowej, zgodnie z obowiązującym prawem i zastosowaniem odpowiednich procedur, stwierdzą, że takie oddzielenie jest konieczne dla ochrony najlepszego interesu dziecka (teza 207).

Trybunał podkreślił, że zastąpienie środka opiekuńczego w postaci umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, dalej idącymi środkami ingerencji, takimi jak pozbawienie rodziców biologicznych odpowiedzialności rodzicielskiej oraz wyrażenie zgody na adopcję, może nastąpić jedynie w wyjątkowych okolicznościach i musi uwzględniać najlepiej pojęty interes dziecka.

ETPC jasno zaznaczył, że drugą – obok zasady ochrony „dobra dziecka” – jest reguła dyskontynuacji środków o charakterze tymczasowym, jak tylko okoliczności na to pozwolą (teza 208). Trybunał podkreślił także, że zastąpienie środka opiekuńczego w postaci umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, dalej idącymi środkami ingerencji, takimi jak pozbawienie rodziców biologicznych odpowiedzialności rodzicielskiej oraz wyrażenie zgody na adopcję, może nastąpić jedynie w wyjątkowych okolicznościach i musi uwzględniać najlepiej pojęty interes dziecka (teza 209).

Jakkolwiek Trybunał konsekwentnie wskazuje w swym orzecznictwie, że władze krajowe korzystają z szerokiego marginesu uznania w kwestii podjęcia decyzji o objęciu dziecka pieczęcią zastępczą, to margines ten nie jest nieograniczony. Dokonując oceny konkretnych stanów faktycznych, Trybunał przywiązywał wagę do tego, czy przed objęciem dziecka opieką publiczną władze krajowe sięgały po mniej drastyczne środki o charakterze wspierającym i zapobiegającym, które jednak okazały się nieskuteczne. Konieczne jest zatem poddanie wszelkich dalszych ograniczeń praw rodziców ścisłej kontroli. Pociągają one bowiem za sobą ryzyko definitywnej anihilacji więzi między rodzicami i dziećmi (teza 211). Wiąże się to z koniecznością zapewnienia rodzicom gwarancji proceduralnych, które umożliwiają im aktywny udział w postępowaniu związanym z decyzjami dotyczącymi ich relacji z dzieckiem, czemu Trybunał poświęcił sporo uwagi (teza 212-213).

Sednem rozpoznawanej przez Trybunał sprawy, było ustalenie, czy zastosowane względem skarżących – Trude Strand Lobben oraz jej syna – środki wiązały się z podjęciem ingerencji „koniecznej w demokratycznym społeczeństwie” (teza 214). Analizując to zagadnienie ETPC dostrzegł szereg naruszeń o charakterze proceduralnym, które ostatecznie przejawily się w tym, że władze krajowe w żaden sposób nie próbowały odnaleźć właściwej równowagi między interesami dziecka oraz interesami jego rodziny biologicznej, w tym w szczególności w ogóle nie wzięły pod uwagę ewentualnego ponownego poddania dziecka pod pieczęć jego biologicznej matki. W szczególności nie uwzględniono faktu, że w życiu skarżącej zaszły daleko idące zmiany: wyszła ona za mąż, urodziła kolejne dziecko, a jej kompetencje rodzicielskie w stosunku do tego dziecka nie są w żaden sposób kwestionowane (teza 220). Innymi słowy, władze norweskie zupełnie zignorowały stabilizację warunków życiowych skarżącej, która była w pełni zdolna do zapewnienia swojemu dziecku odpowiednich warunków rozwojowych.

W konkluzji Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji w stosunku do skarżącej oraz jej syna (teza 226).

3.8. Dobro dziecka w norweskim znaczeniu

W norweskim dyskursie naukowym wskazuje się, że pojęcie dobra dziecka ewoluowało od ochrony przeciw nadużyciom wobec dzieci aż do „dogadzania” im w okresie dzieciństwa¹⁶⁶. Za najważniejszy w kwestii dobra dziecka uważa się tak zwany „problem ubóstwa”, który nie dotyczy już ważnych zasobów, takich jak mieszkanie, żywność i odzież. Oznacza on natomiast dostęp do zasobów, które uważane są za atrakcyjne i konieczne dla ludzi żyjących we „współczesnym społeczeństwie”¹⁶⁷.

Zgodnie z Norweskim Raportem Publicznym *Bedre beskyttelse av barns utvikling – Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet* NOU (2012:5), kontakty rodziców biologicznych z dzieckiem powinny być z czasem ograniczane w celu stworzenia przestrzeni na wykształcenie

166 E. Marthinsen, *op. cit.*, s. 3.

167 *Ibidem.*

pierwszorzędnej relacji pomiędzy dzieckiem a opiekunami zastępczymi¹⁶⁸. „Dobro dziecka” powinno być oceniane z pominięciem biologicznego pokrewieństwa dziecka, w oparciu o ocenę korzyści rozwojowych, jakie mogą płynąć ze stabilnej relacji dziecka wobec różnych opiekunów, przy czym żadne domniemanie korzyści rozwojowych nie wiąże się z pozostaniem dziecka pod opieką biologicznych rodziców¹⁶⁹.

W praktyce norweskiej przyjmuje się, że „dobro dziecka” powinno być oceniane z pominięciem biologicznego pokrewieństwa dziecka, w oparciu o ocenę korzyści rozwojowych, jakie mogą płynąć ze stabilnej relacji dziecka wobec różnych opiekunów

Wynika to z wykładni obowiązujących przepisów ustawy BVL, która uległa zmianie wskutek właśnie raportu NOU (2012:5)¹⁷⁰. W przedstawionej opinii rządowych ekspertów wartość zasady pokrewieństwa biologicznego (*biologiske prinsipp*) ograniczona została do wartości płynącej z więzi i silnej relacji, łączącej dziecko z biologicznymi rodzicami. Wygaśnięcie tej relacji miałyby prowadzić do utraty znaczenia biologicznego pokrewieństwa rodziców i dziecka dla ustalenia treści „dobra dziecka” (jego najlepszego interesu). W konsekwencji Raport, a za nim praktyka Barnevernet, okręgowych rad pomocy społecznej i sądów, na pierwszym miejscu stawiają nową zasadę – nazwaną „zasadą rozwojowo najkorzystniejszej relacji” (*Utviklings-fremmende tilknytning*)¹⁷¹.

Rozumienie zasady „dobra dziecka” w pozornie obiektywnych kategoriach dobrobytu i „rozwojowo najkorzystniejszych relacji” nie jest pozbawione wymiaru społecznego. Może być również rozpatrywane w perspektywie omnipotencji państwa, które ignoruje w tym zakresie zasadę pomocniczości i nie pozostawia miejsca na autonomię rodziny. Były minister norweskiego rządu, Audun Lysbakken, wskazywał mianowicie, że „rodzice nie powinni zakładać, że jest to ich życie prywatne. W przeciwnym razie, w jaki sposób społeczeństwo, które ma na celu ochronę dzieci, ma być informowane o nieprawidłowościach?”¹⁷². Jak natomiast zauważa norweski pracownik socjalny Håvard Aaslund, Barnevernet kieruje się uprzedzeniami klasowymi¹⁷³. Siedmioro na dziesięcioro dzieci korzystających z pomocy Barnevernet ma rodziców z klasy robotniczej lub bezrobotnych¹⁷⁴. Dlatego też odpowiednia opieka może być różnie rozumiana, jako dobrobyt albo jako zapewnienie podstawowych potrzeb dziecku: „Pracownik socjalny ma obowiązek interweniować i umieścić dziecko

168 Raport *Norges offentlige utredninger* NOU (2012:5), published 17.01.2012 r., „Utenfor og innenfor Norges avtaler med EU”, Oslo 2012, s. 111-112. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-5/id671400/sec1> (dalej jako: NOU [2012:5]). Tytuł po polsku: „Lepsza ochrona rozwoju dzieci – raport komitetu ekspertów w przedmiocie zasady pokrewieństwa biologicznego w opiece społecznej nad dziećmi”.

169 Rozdział 2.2.2. NOU (2012:5) [dostęp: 15.06.2019].

170 NOU (2012:5).

171 J. Kwaśniewski, *Rejection of protection of natural (biological) family as a source of systemic violations of international guarantees of the respect for family life in the practice of Norwegian childcare law (Lov om barneverntjenester)*, opublikowane 19 września 2017 r., https://ordoiuris.pl/sites/default/files/inline-files/Odejście_od_biologiske_prinsipp_EN.pdf [dostęp: 15.06.2019].

172 Zob. materiały prasowe dostępne pod adresem internetowym: <https://www.pravda.ru/society/family/pbrining/09-02-2012/1107475-Norway-0/> [dostęp: 17.06.2019].

173 Informacja dostępna pod adresem internetowym: <http://fonteneforskning.no/debatt/den-klasselese-sosialarbeideren-6.19.303723.a794c2c804> [dostęp: 17.06.2019].

174 B. H. Kojan, H. Fauske, *op. cit.*, s. 95-109.

w rodzinie zastępczej (...) jeśli jest ryzyko, że rodzice nie są zdatni do zapewnienia odpowiedniej opieki dziecku¹⁷⁵. Co stanowić będzie sytuację, w której rodzic nie zapewnia „odpowiedniej opieki dziecku” zależy będzie od rozumienia tego pojęcia przez osoby stosujące prawo.

3.9. Negatywne skutki przebywania dziecka poza rodziną biologiczną

W literaturze naukowej podkreśla się, że zgodnie z norweskimi przepisami prawnymi odebranie dziecka rodzinie biologicznej to środek ostateczny, który stosowany jest dopiero, gdy wszelkie inne zawiodą lub nie ma możliwości ich zastosowania, a główną zasadą systemu opiekuńczego jest priorytetowe traktowanie opieki rodzicielskiej poprzez wspieranie rodziców, gdy znajdują się w trudnej sytuacji oraz pozostawianie dzieci z rodzicami nawet w przypadku niekorzystnych warunków życia¹⁷⁶. Jednakże dane statystyczne wskazują na to, że w państwach nordyckich, takich jak Dania, Norwegia, Finlandia, czy Szwecja, znacznie częściej niż w innych krajach świata stosuje się opiekę pozarodzicielską¹⁷⁷. Od 2013 roku wzrost liczby dzieci odbieranych z pieczy rodziców w Norwegii stale wzrasta, ponadto Norwegia w porównaniu do samych krajów nordyckich najczęściej stosuje formę opieki w postaci rodzin zastępczych¹⁷⁸.

Dane statystyczne wskazują na to, że w państwach nordyckich, takich jak Dania, Norwegia, Finlandia, czy Szwecja, znacznie częściej niż w innych krajach świata stosuje się opiekę pozarodzicielską. Przoduje w tym zakresie Królestwo Norwegii.

Okazuje się, że dzieci przebywające pod opieką prowadzoną poza ich domem rodzinnym są bardziej narażone na różne problemy w dzieciństwie, a następnie w dorosłości. Istnieje wiele badań przeprowadzonych w krajach nordyckich, które na to bezpośrednio wskazują. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że autorzy analiz badawczych stwierdzają, iż wyniki badań przeprowadzonych w krajach nordyckich można z powodzeniem odnieść do każdego z nich, gdyż państwa te zbliżone są społecznie, kulturowo i instytucjonalnie, ponadto rezultaty przytaczanych w tym rozdziale badań przeprowadzonych w państwach tego regionu wykazały spójność¹⁷⁹. Zgodnie z badaniami, osoby umieszczone w opiece pozarodzicielskiej narażone są na szereg problemów, do których zalicza się

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ T. Pösö, M. Skivenes, A. D. Hestbæk, *Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – Time for a child centric approach?*, „European Journal of Social Work”, 17/4 (2014), s. 475–490.

¹⁷⁷ N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenes, *Child protection systems: International trends and orientations*, New York 2011. Przebywanie poza domem rodzinnym oznacza tutaj wszelkie formy pozarodzicielskiej opieki, takie jak ośrodki opieki czy rodziny zastępcze: A. Kääriälä, H. Hiilamo, *Children in out-of-home care as young adults: A systematic review of outcomes in the Nordic countries*, „Children and Youth Services Review”, 9 (2017), s. 108.

¹⁷⁸ Nordic Social Statistical Committee Nososco, *Social protection in the Nordic countries 2013/2014 – Scope, expenditure and financing*, Kopenhaga 2015.

¹⁷⁹ *Ibidem*, s. 113.

zaburzenia behawioralne¹⁸⁰, zwiększone ryzyko niepowodzeń w edukacji¹⁸¹, korzystanie w dorosłości z pomocy społecznej¹⁸², problemy ze zdrowiem psychicznym¹⁸³, większa śmiertelność w młodości, w tym działania samobójcze¹⁸⁴, częstsze zachowania przestępcze¹⁸⁵.

Zgodnie z badaniami, osoby umieszczone w opiece pozarodzielskiej narażone są na szereg problemów, do których zalicza się zaburzenia behawioralne, zwiększone ryzyko niepowodzeń w edukacji, korzystanie w dorosłości z pomocy społecznej, problemy ze zdrowiem psychicznym, większa śmiertelność w młodości, w tym działania samobójcze, częstsze zachowania przestępcze. Skłania to do wniosku, że „model nordycki” zawiódł.

Ponadto badania wykazały, że dzieci umieszczone w długotrwałej opiece zastępczej przed 12 rokiem życia narażone są na zwiększone zażywanie w dorosłości alkoholu i narkotyków¹⁸⁶. Jak podsumowują naukowcy, wskazane podwyższone ryzyko narażenia dzieci na różnej kategorii problemy i stawanie się w wieku dorosłym „klientami” usług pomocy społecznej¹⁸⁷, skłaniają do wniosku, iż „model nordycki” zawiódł¹⁸⁸, pomimo iż kraje nordyckie oficjalnie należą do wiodących w kwestii troski o dobro dziecka¹⁸⁹.

180 T. Egelund, T. M. Lausten, *Prevalence of mental health problems among children placed in out-of-home care in Denmark* [w:] „Child & Family Social Work”, 14/2 (2009), s. 156–165.

181 R. F. Olsen, T. Egelund, M. Lausten, *Tidligere anbragte som unge voksne*, Copenhagen, Denmark - Report prepared in 2011 by the National Centre for Welfare Research https://pure.sfi.dk/ws/files/236772/1135_Tidligere_anbragte_som_unge.pdf; T. Heino, T. T., M. Johnson, M. (2010). *Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina* [in:] U. Härmäläinen, O. Kangas, *Perhepiirissä*, Finnish Social Insurance Institution (Kela) Helsinki, Finland; L. Kestilä, A. Väisänen, R. Paananen, T. Heino, M. Gissler, op. cit., s. 599-620; S.E. Clausen, L.B. Kristofersen, *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005: En longitudinell studie*, NOVA-Raport 3/2008, Oslo, Report of the Norwegian Institute for Research on Growth, Welfare and Ageing “NOVA” - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA www.hioa.no/content/download/47063/682820/file/3236_1.pdf; M. Berlin, B. Vinnerljung, A. Hjern, *School performance...*, p. 2489-2497; B. Vinnerljung, M. Berlin, A. Hjern, *Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling hos barn* [in:] Social Report 2010, Socialstyrelsen - Social Report of the National Health and Social Welfare Council, Stockholm 2010, s. 228-266; B. Vinnerljung, A. Hjern, *Cognitive, educational and self-support outcomes...*, pp. 1902-1910; B. Vinnerljung, M. Öman, T. Gunnarson, *Educational attainments of former child welfare clients - A Swedish national cohort study*, “International Journal of Social Welfare”, 14/4 (2005), s. 265-276.

182 M. Berlin, B. Vinnerljung, A. Hjern, op. cit., s. 2489-2497; B. Vinnerljung, A. Hjern, op. cit., s. 1902-1910

183 B. Vinnerljung, A. Hjern, F. Lindblad, *Suicide attempts...*, s. 723-733; B. Vinnerljung, A. Hjern, *Consumption of psychotropic drugs among adults who were in societal care during their childhood — A Swedish national cohort study*, “Nordic Journal of Psychiatry”, 68/8 (2014), s. 611-619; B. Vinnerljung, L. Brännström, A. Hjern, *Disability pension...*, s. 169-176; R. F. Olsen, T. Egelund, M. Lausten, op. cit., s. 93-99; K. Kataja, T. Ristikari, R. Paananen, T. Heino, M. Merikukka, M. Gissler, *Huono-osaisuuden ylisukupolviset jatkumot eri perustein kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä*, “Yhteiskuntapolitiikka” 79/1 (2014), s. 38–54.

184 M. Kalland, T. H. Pensola, J. Meriläinen, J. Sinkkonen, *Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry*, “Population based study. BMJ” 323/7306 (2001), s. 207-208; B. Vinnerljung, M. Ribe, *Mortality after care among young adult foster children in Sweden*, “International Journal of Social Welfare” 10/3 (2001), s. 164-173; A. Hjern, B. Vinnerljung, F. Lindblad, *Avoidable mortality among child welfare recipients and intercountry adoptees: A national cohort study*, “Journal of Epidemiology and Community Health” 58/5 (2004), s. 412-417; M. Manninen, M. Pankakoski, M. Gissler, J. Suvisaari, *Adolescents in a residential school for behavior disorders have an elevated mortality risk in young adulthood*, “Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health” 9/46 (2015), *passim*.

185 B. Vinnerljung, M. Berlin, A. Hjern, op. cit.; A. von Borczyskowski, B. Vinnerljung, A. Hjern, *Alcohol and drug abuse among young adults who grew up in substitute care - Findings from a Swedish national cohort study*, “Children and Youth Services Review” 35/12 (2013), s. 1954-1961; B. Vinnerljung, L. Brännström, A. Hjern, op. cit., *passim*; M. Berlin, B. Vinnerljung, A. Hjern, op. cit., *passim*; R. F. Olsen, T. Egelund, M. Lausten, op. cit., s. 93-99.

186 A. von Borczyskowski, B. Vinnerljung, A. Hjern, op. cit., *passim*.

187 E. Backe-Hansen, I. Højer, Y. Sjöblom, J. Storø, *Out of home care in Norway and Sweden—Similar and different*, “Psychosocial Intervention”, 22/3 (2013), s. 193–202.

188 A. Kääriälä, H. Hiilamo, op. cit., s. 107.

189 Zgodnie z Raportem UNICEF z 2013 roku, Norwegia znalazła się na drugim miejscu wśród bogatych krajów pod względem ochrony dobra dziecka, UNICEF Office of Research 2013 – Innocenti, *Child well-being in rich countries: A comparative overview*, Florencia 2013.

Podsumowanie

Konkludując należy stwierdzić, że istnieje wiele niepokojących kwestii, które wskazują na wadliwość pieczy zastępczej, do której w Norwegii trafiają dzieci odebrane rodzicom. Do zasługujących na szczególną uwagę należy zaliczyć:

1. postępowanie norweskich organów, które nie służy rozwiązywaniu problemów rodziny. Zdarza się bowiem, że nawet dzieci odebrane jedynie tymczasowo, pozostają w rodzinie zastępczej na stałe, a rodzina nadal zmaga się ze swoimi problemami;
2. nadużywanie korzystania z procedury natychmiastowej odbierania dzieci;
3. nie przestrzeganie zasady umieszczania dzieci pod opieką osób z rodziny lub najbliższego otoczenia - dzieci najczęściej trafiają pod opiekę osób im obcych;
4. nienaruszalność nadrzędności zasady dobra dziecka, rozumianej w sposób nieprzystający do standardów określonych w orzecznictwie ETPC, wobec dobra całej rodziny. Utrzymanie więzi z rodzicami nie jest traktowane jako kwestia leżąca po stronie interesu dziecka;
5. częste ustalanie kontaktu rodziców z dzieckiem na 4 do 6 spotkań w roku, które – jak stwierdził sam norweski SN – jest niezgodne z ustawą BVL;
6. nieprecyzyjne przepisy BVL dotyczące prawa dziecka do utrzymania kontaktów z rodzicami wymagają uściślenia – w obecnej formie krytykowane są nawet przez ekspertów pracujących na zlecenie norweskiego rządu;
7. kwestie dotyczące procedury nadzwyczajnej, które budzą największą wątpliwość:
 - a. odwołanie rodziców od decyzji rady o odebraniu dziecka w trybie nadzwyczajnym, rozpatruje ten sam przewodniczący rady, który decyzję tę zatwierdził;
 - b. przewodniczący rady otrzymując odwołanie rodziców od decyzji wzywa strony na jej posiedzenie, na którym przedstawiciele Barnevernet mają korzystniejszą pozycję, gdyż to oni prezentują przebieg całej sprawy;
 - c. przed posiedzeniem rady, Barnevernet prowadzi rozmowy ze świadkami, którzy następnie zeznają na posiedzeniu rady (Barnevernet powołuje się tutaj na ustawę o mediacjach i rozwiązywaniu sporów w sprawach cywilnych).